

„...JAJ ÉGNEK MINDENEK ISZONYU TÜZEKKEL”

Kivételes értékű, versbe szedett, epikus tartalmú kéziratos históriára bukkantam Biharfélegyházán 1980 elején. A 18. század végén írt históriás ének a falu történetének egyik legdrámaibb mozzanatából ihletődött: az 1784. június 14-én pusztító tűzvész személyesen megélt élményéből. A *História* címet viselő kézirat egy 14 oldalas, 21,5×17,2 cm méretű, megsárgult füzetben maradt fenn. Az eltelt kétszáz esztendő csak egy-két helyen rongálta meg, csupán néhány szó vált olvashatatlanná. A 61 négy soros strófából (tehát 224 sorból) álló história egységes, folyamatos írásképet, külsőt mutat. A szerző javítást csak egyetlenegyszer eszközölt, amikor a 34. versszak első sorában a „nagyon” jelző helyett a „hamart” írta be. Központozást nem alkalmazott. Alkotójáról név szerint semmit nem tudunk! A szöveg elemzése azonban bizonyossá teszi, hogy a szörnnyű csapást versben megörökítő krónikás olyan falusi tanult ember lehetett, aki számottevő irodalmi műveltséggel, alapos bibliai és mitológiai ismeretekkel rendelkezett. Nem parasztember, erről a 38. versszakban magunk is meggyőződhetünk: *„Mert mikor paripám vezetni indula/ A gyors paripákhoz tudatlanul nyúla/ El kapván a lovat azért el lódúla/ Miatta az egész föld rúttul meggyúla”*. A strófa utolsó szava „meggyalula”-ként értelmezhető.

Az ismeretlen alkotó ismeri a Bibliát, Jeremiást, a Sirkalmak könyvét idézi, melyben a próféta Jeruzsálem pusztulását festi le megrázó színekkel. Továbbá tanúbizonyságát adja mitológiai ismereteinek: *„Zúgnak már szelei a vad boreasnak”* (19. vsz.). Boreaszt a görög mitológiában az északi szél isteneként ismerik, ezt a históriás is tudja: *„Északi szél alatt dél felé mentében/ Huszonkét házakat borit el Széltében”* (37. vsz.).

Ihlető forrásként említhetjük a 16–17. századi históriás énekeket. Akkor a törökök elleni védelem és harc lelkes hirdetői voltak az énekmondók, akik sokszor a művészi kidolgozás rovására, elsősorban az adatok hitelességére törekedtek. A szigorú hitelességre való törekvés kiérződik a félegyházai históriából is! Tudósítói alázattal és tárgyilagossággal tolmácsolja a megrázó eseményt. A protestáns erkölcsstan szellemében a szerző megjelöli a tűzvészt kiváltó bűnöket is: *„Elbizott reménység megsala benünket”* (45. vsz.).

A história a hősi eposzokra emlékeztetően, segélykéréssel (invokáció) indul, majd megjelöli írásának tárgyát: *„Kej fel sies muzsám berettyó mentéről/ Sok féle verseket írot leveléről/ Fordítsd most elmédet írj verseket erről”*

Félegyháza romlása nagy veszedelméről” (1. vsz.). A következő versszakban a falu földrajzi fekvését írja le, ma is hitelesnek mondható pontossággal: „Az ér berettyóközt Bihar vármegyében/ Kozmai várt mosó Ágré viz mentében/ Amej Berettyóból foj eredetében/ Sok szigetet bejár árjával széltebe” (2. vsz.), majd így folytatja: „Ennek partján vagyon egy kis jeles város/ Félegyház a neve márma igen záros.” És itt engedtessek meg egy rövid falutörténet, hisz a sorok értékes földrajzi, település- és nyelvtörténeti adatot őriztek meg.

Félegyháza a Nagyvárad-Szatmár műút mentén fekszik, Váradtól 25 km-re, az érmelléki dombok utolsó csücskén, mely alatta végképp beleolvad a rónaságba. Nevét 1291–94 között említi hivatalos okmány, a váradi püspökség tizedjegyzéke, *Nogdurugfeleg haz* (Nagydorogfélegyháza), majd *Felyghaz* alakban. A falu 1291–94 közt egy ízben 12, más alkalommal 7 gs. püspöki tizedet szolgáltatott be.¹ Az 1332–94 között felvett pápai tizedjegyzék, mely felsorolja a plébániával és más egyházi intézménnyel bíró helységeket, már nem említi Félegyházát. Bunyitay Vincze írja: „kétség kívül azért, mert még akkor is valósággal félegyház volt, külön lelkész nélkül, aki tizedet fizetett volna.”² A falu nevében olvasható *Dorog* a Gutkeled nemzetségre utal, kiknek a közeli Egyeden volt monostoruk. (Ma puszta Diószeg határában.) Félegyházát is ők birtokolták: „1308–13 között a nemzetség tagjai úgy egyeznek meg, hogy a vak Drug fia László az általa birt félegyházi részt átadja egy évre Odum fia Iwanka ispánnak és fiának, Miklósnak azzal, hogy ezek minden hold után 1 köből gabonát fizetnek.”³

A falu neve Trianon után előbb *Fileghihaz*, majd *Rosiori*-ra változott. Majdnem színtiszta, református magyar falu, így az itteniek és a környék tudatában ma is Félegyháza.

Nevének eredetét sokan sokféleképpen magyarázták. Az egyik változat szerint, melynek az 1784-es tűzvész az alapja, a falu templomostól együtt leégett. Ám a templom csak félig, innen a félegyház(a)! A másik változat szerint a tatárjárás után csak egy fél egyházra való nép maradt a faluban. Ezen érdemes elgondolkozni. Kristó Gyula történész tanulmányt szentelt az *egyház(a)* utótagú helyneveknek.⁴ Az egyház(a) helynevek értelmezése Györffy György nevéhez fűződik, állapítja meg a szerző, majd őt idézi: „A tatárjárás alatt elpusztult és újból meg nem szállt egyházas faluk rövidesen az enyészet útjára jutottak, csak a romos egyház hirdette a falu helyét. Innen magyarázható az a sajátos jelenség, hogy akkor kapja a falu neve az -egyháza utótagot, amikor pusztává válik.” Nem részletezem Kristó Gyula ellenpontjait, de figyelmet érdemel, hogy Félegyháza határában – pusztaként ma is él Kerekegyház (Gerekyghaaz, 1328).⁵

Bunyitay Vincze szerint Félegyháza nevében őrizte meg egyházi történetének legérdekesebb részét: „...hajdan léteztek egész és fél egyházak; egészek voltak azok, melyek keresztükkel, temetővel s külön lelkésszel birtak, a félegyházak ellenben mindezek nélkül szükölködve, valamely más egyház

keresztkútja, temetője s lelkészére valának utalva... Szóval a régiek félegyháza körülbelül az volt, mi napjainkban a fiók- vagy leányegyház.”⁶

Hogy Félegyháza kinek volt leányegyháza a középkorban, csak találgatni tudjuk. Kerekegyházának aligha, hisz nevében nem „egész” egyházi mivolta örökölt meg, hanem templomának alakja. Lelkésze sem püspöki, sem pápai tizedet nem fizetett. „...Valószínűleg nem is volt külön lelkésze, hanem a szomszéd anyaegyházak valamelyikéhez Gyapolyhoz vagy Jankához tartozhatott.”⁷ Gyapoly (Dyapal, Gapol, Gapul) ősi személynévekből kapta nevét. 1213-ban említik először. De egyháziilag csekély jelentőségű hely lehetett. Lelkésze 1232–33-ban és 1934-ben 5–5 gs. pápai tizedet fizetett. Elpusztult. Nevét egy határrész őrzi. Fényes Elek az alábbiakat írta a településről: „Gyapoly és Kerekegyháza, összeolvadt puszták Bihar vármegyében, Diószeg és Félegyháza közt. Határa 4300 hold, mellyből 1800 hold szántó, 1700 hold kaszáló és legelő, 800 h. erdő és vízállás. Gazdag pusztá, s a szántóföldek és rétek egy részét a félegyháziak művelik harmadában és felében; egy részén váltógazdaság üzetik kitűnő sikerrel.”⁸ Feltétlen említést érdemel Kozmaháza (-falva) is. A Gutkeledek birtoka volt. Kis (Parvus) Kozmáról kapta a nevét. 1291–94 között, egyszer 65, másszor 60 kepe tizedet fizetett a püspöknek. Pápai tizedet már nem fizetett. Ám a hajdani falunak hűséges megőrzői az alábbi határnevek: Derzsi Kozma, Feles Kozma, Kozmaerdő, Kozmai vár. A legvalószínűbbnek tűnik, hogy Félegyháza Jankafalvával közösködött keresztkútban, temetőben és lelkészen. A ma alig pár száz lakost számláló falucska Félegyháza és Diószeg között fekszik. Első birtokosai a Gutkeledek Dobi Dorogi ágának tagjai. 1291–94 közt 30, illetve 20 kepe tizedet fizetett a püspöknek, majd 1333–34-ben 4–4 garast pápai tizedként. Középkori egyházát Szt. Györgyről nevezték el. Ahogy Bunyitay Vincze írja: „Középkori egyházának helye ma már szántó föld, de a Bereczky és Szeremley Sándor-féle telkek végében a templom tisztása nevű tó partján e század elején téglafalainak némi romjai még álltak. 1812 körül ezeket is lebontották s állítólag a nevezett Szeremley Sándor-féle háznak végét építék belőlök. Két harangjának egyike a szomszéd Diószegre került, másikát a monda szerint az említett »templom tisztásának« vízébe merítették.”⁹

A néveredetést lezárva, csupán annyit szeretnék még elmondani, ha a mostani impozáns református templomot egy 5–6 km-es sugárban körbejárjuk, legalább három elpusztult település romjain szántanak ma a félegyháziak.

Kerített városként említi a históriás a falut. Valóban, a középkorban ismert volt, hogy a lakosok kerítéssel, gypűvel vonták körül településüket. Nem a külső ellenségtől való védekezés volt a céljuk, hanem a falu belterületén szabadon kószáló állatok elcsatangolását igyekeztek megakadályozni. Gypűt építettek. Árkot ástak, majd a belső oldalra kihányt földbe fél méterenként karókat vertek, melyeknek közét vesszővel befonták. Egy két évtizede még látni lehetett ilyen gypűket (*garágyákat*) a paraszti művelésben

maradt szőlőhegyek körül, de bent a faluban is, ahol a telek hátsó vége a mezőre nyúlt.

De nem kizárt, hogy a krónikás az ún. *hajdúpalánkokra* utal. A fából és földből épített várpalánkok annyira hatékonyak bizonyultak a hirtelen felbukkanó ellenséggel szemben, hogy a törökök már 1616-ban követelték leontásukat. Félegyházán ma már sem a gyeplőnek, sem a palánknak nincs nyoma, de a hajdú eredet még ma is elevenen él az idős emberek tudatában. Érdemes ennek mozzanatait pásztánként bevilágítani.

Félegyháza nem szerepel az 1332–37 között felvett pápai tizedjegyzékben, tehát akkor önálló egyháza nem volt. A Gutkeledek kihalta után Zsigmond király a falu egy részét Raveni Mihály királyi ügyésznek adományozta, majd 1437-ben Hosszasszai Bothos István prépostkononoknak. A püspök-nél alacsonyabb rangú katolikus pap, ám a premontrei rend előjárója egyike volt azoknak a papoknak, akik szolgálataikkal érdemelték ki vagyonukat. Zsigmond király mint dömösi prépostot jutalmazta őt, a husziták megtérítéséért folytatott tevékenységéért. Ezért kapta Félegyháza negyed részét. Miután megszerzi a váci éneklő és a váradi kanonokságot, régi előneve helyett a Tahí nevet is felvette. Később, ahogy megszerzik a falu többi részét is, Félegyháziaknak is nevezik a családot. Birtokukban V. László, majd Mátyás király is megerősítette őket.

1579. február 5-e jelentős dátum Félegyháza életében is. Bocskai István közbenjárására Báthory Kristóf erdélyi vajda „Kismarjai Bocskai István Gyapoly, Kaza, Kerekegyház, Kysmaria és Félegyház-i egész és részirtokain, Henczyda, Balkan, Sadan és Okan Bihar megyei részirtokain élő jobbágyait minden census, taxa, rendes és rendkívüli hozzájárulás, adó, katonadó, szolgálattétel alól, a saját és az utódai nevében, akik Erdélyország főrendei közül őt követik s akik Bocskai István örökösei lesznek, minden időre felmenti.”¹⁰ Mindez azt jelenti, hogy jóval a hajdú szabadalomlevelek kiadása előtt ezek a falvak a szabadparaszti fejlődés útjára léphettek. Miután Bocskai hajdú 1604. október 15-én Álmosd és Diószeg között szétverik Belgiojoso gróf alvezérének, Pezzen ezredesnek a seregét, a fölkelés szabadságharc győzelme után 1605. december 12-én a fejedelem megnemesíti és Debrecen környékén hat szabadalmas hajdúvárost alapít, ahová letelepíti őket. 1606. szeptember 22-én Bocskai István Kismarját kiemeli a falvak sorából és mezővárossá teszi. „Kismarjával csaknem egy időben nyert szabadságjogot a szomszédos Félegyháza, Bihar, a közeli Paptamási, Régény, Ujfalu, Szentmárton, Tépe, Konyár, Bagos, Sáránd, Bagamér, Gáborján, tehát ezek népessége is kiemelkedik a jobbágyorsból. Nem véletlen, hogy e községek között később is szoros kapcsolat alakult ki.”¹¹ Hogy pontosan mikor telepítettek Félegyházára hajdúkat, erre a félegyházi ember rögvest rávágja, hogy Bocskai idejében! A hetvenes években a református parókián az akkori lelkész jóvoltából az alábbiakat olvastam: „1862 május 10-én Kovács

Endre Félégyházi jegyző feljegyzi, hogy Félégyháza hajdan város volt. Pecsétje van 1630-ból »Félégyház Város Pecsétje 1630« körirattal. Kiterjesztett pajzson nyugvó emberkézben egy felfelé tartott egyenes kard látható a meglévő pecséten.” Sajnos, lehet, örökre eltűnt! De eltűnt a telepítési oklevél is, melyet egészen a hatvanas évekig a parókián őriztek. Akkor „felsőbb utasításra” szedték össze ezeket az értékeket. A telepítés kérdését Szendrey István egyik tanulmánya világítja meg: „A közelmúltban rábukkanva az adománylevél másolatára, ma már tudjuk, hogy Biharfélégyházán Bethlen Gábor fejedelem telepített 51 katonát.”¹² A törökellenes harcok elmúltával a hajdúk katonai szervezete elvesztette jelentőségét.

A királyi kamara pedig igyekezett minden jövedelmi forrást megszerezni. Már 1700-ban elrendelik az ún. bihari kishajdúvárosok összeírását, rá egy évre pedig kezdetét veszi a hajdúvárosi birtokok lefoglalása. 1702. március 14-én Magyarország nádora, Eszterházy Pál herceg az adós udvari kamarától megkapja százezer forint fejében Derecske, Bagos, Bajom, Berettyóújfalú, Feketebátor, Félégyháza, Gáborján, Kaba, Komádi, Konyár, Oláhszentmiklós, Sáránd, Tóti, Nagyszalonta, Zsadány és Mezősas helységeket zálogbirtokként. A II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc idején ugyan visszanyerték kiváltságukat, de bukása után Eszterházy nádor újból birtokába vette az említett tizenhat mezővárost és községet. Derecske székhellyel megszervezi az ún. derecskei uradalmat. Egyszóval azok a hajdúk, akik békés kismesekké válhattak volna, kiváltságaikban és jogaikban lettek megkurtítva, különösen 1745 után, amikor a nádor Mária Teréziától örökös birtokként megkapta az addig elzálogosított tizenhat mezővárost és községet. Bár a hajdúk sorsa mindig eltérő volt az ország más területén élő jobbgyokétól, hisz kilencedet, tizedet, robotot sose fizettek, sorsukba azonban sose nyugodtak bele, harcoltak, pereskedtek a fejedelmek adományozta szabadságuk visszaszerzéséért.

A história második versszaka érdekes helynévanyagot tartalmaz. Hitelesen jelzi a Berettyó Érről érintkező szövevényrendszerét. Mocsarak, nádasok, mezőgazdaságilag kitűnően művelhető hátságok váltogatták egymást. Olyan határ- és dülőneveket találunk itt, mint *Nagyrét*, *Szárazrét*, *Nagysziget*, *Fülep-tó*, *Kiskéttő*, *Éroldal*, *Kozmai vár*. A falu déli oldalán az Ágré patakocskán túl (kb.150 m), a Berettyón innen (kb. 1000–1200 m) egy magányos halom emelkedik. A határrészt *Kozmaerdő*nek nevezik. A falu másik oldalán valóban létezik egy régészetileg feltárt bronzkori földvár, ahol az ottományi kultúrára jellemző tárgyak kerültek napvilágra. Ám a Kozmai várként említett magas domb mindmáig érintetlen, mi több, a *Histórián* kívül sehol sem említik. Lehet, őrtorony állt itt? A Berettyó bal partján felfelé 5–10 km-re található Adorján és Szentjobb vára.

De térjek vissza a históriához, hisz bevallott célom ennek bemutatása. Az első részben (1–6. versszak) a falu úgy jelenik meg, mint a nyugalom, a békesség szigete. A 7. versszakban már érezni a váratlan fordulat előszelét: „De

most a szerencse bal fordulásában”. Majd a következőben mondanivalójának nyomatékosítására valódi históriásként ritmikai egységbe foglalja a szomorú esemény időpontját. „Mikor az esztendő ezer számon mennel/ ahoz hétszáz után nyolcvan négyet tenel/ Mikor Juniusban kétszer hét nap lennel/ Oh elfáradt délben nyugodalmat venne.” Feszés, tömör az utolsó sor. Különösen erőteljesen hathatott a befogadói érzékenységre az „Oh” meglepetést, fájdalmat kifejező indulatszó, hiszen nem a mezei munkában megfáradt falu népe tér nyugovóra, hanem annak békessége fáradt el! „Egy szempillantásban érkezik romlása/ Egész utzáinknak gyászba fordulása/ Iszonyu tűz által lévén pusztulása” (9. vsz.). A tűz fellobbanását nem részletezi. Okozóját nem jelöli meg, de tudunkra adja az emberek véleményét: „...támadt noha nem akarattjából/ Egy szegény asszonynak gondatlanságából” (10. vsz.). De óva int, hogy vádaskodjanak, inkább a Bibliához, Jeremiás Siralmainak 3. könyvéhez forduljanak: „Kicsoda az, a ki szól és meglesz, ha nem parancsolja az Úr?”, és a 38. sorhoz vezeti a kétségbeesett embereket: „A Magaságosnak szájából nem jó ki a gonosz és a jó.”

Június van és szárazság! „Meg gyulat egy ház mejnek senki sem ád vizet/ Mivel száraz hamar okádja a tüzet/ Repdes a láng mejet az erős szál vezet/ Nem emelhet senki már elene kezét” (18. vsz.). A tűz hallatára megbojdul az élet a faluban. „Mert valaki halja talpon álva lészen/ Még az álomból is szemé ébren lészen/ Mint az eszeveszet hirtelen ugy téssen” (24. vsz.). Az ott-honlevők kétségbeesését könnyű megérteni, hisz dologidőben csak magatehetetlen öregek, asszonyok, gyermekek tartózkodnak a faluban, kiket a repdeső lángok a teljes elkeseredettségbe sodorhattak: „Látván az asszony-nép veszni tétt hazáját/ Mit kell cselekedni nem tudja munkáját/ Eszeveszet Vizbe hányja a párnáját/ Iszonyu méj kutba veti ládáját” (29. vsz.). A hangulat fokozására a következő versszakban a védekezés lehetséges módjait sorolja fel: „Ki szekeren viszi udvari marháját/ Ki verembe rakja sok drága ruháját/ Futva sok ki hordja házi portékáját/ Készíti a tűznek üríti szobáját” (30. vsz.).

A fenti strófából kiérződik, hogy históriásunk bámulatosan ért a mozgás érzékeltetéséhez, akár egy barokk költő-krónikás. Dinamikus képet fest a mezőn dolgozó emberek meglődüléséről: „Mezei munkások erednek mezőben/ Kaszát kapát Salot hányanak a mezőben/ Futnak amint lehet legnagyobb erőben” (33. vsz.). És van készsége az ellentétes lelkiállapotok kifejezéséhez is: „Sok nép szalad hamar hogy a tüzet látja/ Hát mit nem mivel kinek a sajátja/ De a messze láto szemét száját tátja/ Nézi nem érzi keresztény barátja” (34. vsz.).

A borzalom fokozása végett a tűz pusztító erejét kivetíti a zöldellő fákra, a még éretlen gyümölcsökre is: „Égnek minden hejek a kerítésekkel/ Égnek a bévetett kertek termésekkel/ A zöld leveles fák égnek gyümölcsökkel/ Jaj égnek mindenek iszonyu tüzekkel” (41. vsz.). Bizonyosra vehetjük, hogy aki ilyen

meghökkenítő őszinteséggel, ilyen érzékenyen reagált a tűzvészre, az csakis szemtanúja lehetett az eseményeknek!

Ám szintén a protestáns erkölcsstan szellemében a reményt is felvillantja egy hős személyében: „*Itt Borbély Andrásnak az léssen a bére/ Felirom a neved emlékezetére/ Aki bizta magát ojan szerencsére/ Míkor a tűz mindent festet feketére*” (56. vsz.). Majd így folytatja: „*A toromba szalat siet a hágással/ Ég már a teteje szörnyű ropogással/ Mondják hogy ne menjen de nem gondol mással/ A harangért siet szerencse forgással*” (57. vsz.).

A harangot megmentő hőst a krónikás már-már eposzi felnagyítással idézi meg, a hőskultusz jegyében.

Végezetül még annyit, hogy a alkotó nemcsak tökéletesen birtokolta a hétköznapi, beszélt bihari nyelvet, de a költészet mércéjével is mérhető verses alkotás megteremtésére is képes volt. S mikor ezt így mondjuk, nem feledhetjük: mindez kerek hatvan esztendővel Arany Toldijának megjelenése előtt történt.¹³

FÜGGELÉK

História

- 1. Kej fel sies muzsám berettyó mentéről
Sok féle verseket írot leveléről.
Fordítsd most elmedet s írj verseket erről
Félegyháza romlása nagy veszedelméről.*
- 2. Az ér berettyóközt Bihar vármegyében
Kozmai várt mosó Ágré viz mentében
Amej berettyóból foj eredetében
Sok szigetet bejár árjával széltében.*
- 3. Ennek partján vagyon egy kis jeles város
Félegyház a neve márma igen záros
Sorsa változása sokdologban káros
Amint régente volt most nem ojan záros.*
- 4. Mert régente szabadság virágzott útzáján
Nem ment bé hírnélkül senki is kapuján
Keritet város volt strásáltak bástyáján
Kövér barmok nőttek legelőpusztáján.*
- 5. ----- dolgairól
---- mezőkön élő Számos jószágiról
Dehogy más a Céлом halgatok én erről
Had más is beszéljen tulajdonságáról*
- 6. Mikor békesség vólt e bódog hazában
minden áldásokat bé foglalt magában
Jórendekben vala minden az útzában*

Szolgálták az Isten az szent házában
7. De most a szerencse bal fordulásában
Világ állapotja változó sorsába
Mivel nincs mód benne ép állásában
az Isten házának megmaradásában
8. Mikor az esztendő ezer számon menne
ahoz hétszáz után nyolcvannégyet tene
Mikor Juniúsbán kétszerhét nap lenne
Óh elfáradt délben nyűgodalmat venne
9. Imé mej hirtelen változása esik
Egy szempillantásban érkezik romlása
egész útzáinknak gyászba fordúlása
Iszonyú tűz által lévén püsztulása
10. Mondják úgyan látszik tanúk vallásából
Bizonyittatik a vádolk szájából
Hogyaz támadt noha nem akaratjából
Egy szegény aszonymak gondatlanságából
11. De itt nem találok az eredményére
Mondja bár a világ egy aszony fejére
Mert ha való volt is csak eszköz volt ere
Ez fojamatról hát menjünk a kűtfőre
12. Mert jól lehet hogy eszt vádoljuk Sökképen
De szent jeremiás bizonyítja éppen
Siralmas könyvének harmadik részében
Harminczhetedik és nyolczadik részében
13. A négy elementom sok féle hasznáról
Hogy rendel beszéljek nints szándékom aról
hanem az elsőnek tulajdonságáról
szivem szerint szólok a tűz ártalmáról
14. Ugyan ismert a tűz hevit hévségével
Es megvilágosit szép fényességével
De viszont sokat árt kegyetlenségével
Mert megemészt mindent nagy sebeségével
15. Szörnyü veszedelmet viszen az magával
Valahová terjed erős hatalmával
Ott meg emészt mindent iszonyú lángjával
Mert nem gondol semit Senki jószágával
16. A kegyetlen tűznek ijen keménysége
Ahol támad otvan haza ellensége
Sőt e lesz még vége világ elensége
Az által tisztul meg azután lesz vége
17. Éget püsztit mindent kivált a hévségben
Mint Frónyában másút tselekedet régen

Benne van a szándék hogy ojdúlást tegyen
Szokot munkájiban most is tovább megyen
18. Meg gyulat egy ház mejnek senki sem ád vizet
Mivel száraz hamar okádja a tüzet
Repdes a láng mejet az erős szél vezet
Nem emelhet Senki már elene tüzet
19. Zúgnak már szelei a vad boreásnak
Ez mej adá magát Vilkánus hostánnak
Langal mán a háza az Ivány Andrásnak
Elére veszedelme Szaporán több másnak
20. Vilkánús serege játszik az egekkel
Iszonyú zürzavart indit az egekkel
Mej szaporán terjed az erős szelekel
Szörnyü veszedelem érkezik ezekkel
21. Jaj szerelmes hazám ez a Jútán béréd
Egy szem pillantásban romlásod éred
Szörnyü ellenséged mindjárt megeméred
Rettenetes voltán fel pezsdül a véred
22. Mindjárt szembe szállasz egy oly ellenséggel
Mejnek jövelele nits kegyetlenséggei
----- ellened nagy kegyetlenségel
Veszedelem mint léssen nagy kegyetlenségel
23. Mejet a ki mindjárt eléb észre vészél
A harang húzásal szaporán jelt téssen
Azonban hirtelen nagy kiáltás léssen
Tüz. Tüz. azt kiáltják egész felsőrészen
24. Ez újságon hiren nagy zendülést téssen
Mert valaki halja talpon álva léssen
Még az álomból is szeme ébren léssen
Mint az eszeveszet hirtelen úgy téssen
25. Az aszony népeknek léssen e tudtára
Mert a férfi sereg reggel ment munkára
Ki ki rivalkodik szalad az úttára
Lába reszket szive dobog e csatára
26. Eszt meg értvén kiki nagyon réműlésben
Külömbkülömb féle rémitő Zengésben
Mivel a tűz terjed iszonyú Égésben
A hirtelenségben van eszeveszetten
27. Nem tudja hirtelen mit vegyen kezébe
Jajgatással kiált ki fut ki tsak négyen
kérdézi magában hogy ő hoválégyen
Szája tátva bémul nem tudja mit tégyen
28. Ember pedig mivel mostan nints hazában

Kettő három alig akad az úttzában
mivel most az idő alkalmas nyárban
Eloszlot az Ember széjel a határban
29. Látván az aszonynép veszni tért hazáját
Mit kel cselekedni nem tudja munkáját
Eszeveszet Vizbe hányja a párnáját
Iszonyú méj kútba Vetí a ládáját
30. Ki szekéren viszi udvari marháját
Ki verembe rakja Sok drága ruháját
Fútvá Sok kihordja házi portékáját
készíti a tűznek üríti szobáját
31. Óh hatalmas vendég a kit így kel várni
Az ajtót előtted nem lehet bezárni
Óh/hatalmas/ átkozott vendég ki át szoktál járni
Hol az ember téged ingyen nem tud várni
32. Így hazám lakosi veszedelem átok
Bizony az istentől most érhetet rátok
Ime ojan vendég érkezet hozatok
Mejnek haragjától lángol a hazátok
33. Aratáskor keresvén az nyári időben
Mezei munkások Erednek mezőben
Kaszátkapát Salót hánynak a mezőben
Fútnak amint lehet legnagyobb erőben
34. Soknép szalad/nagyon/ hamar hogy a tüzet látja
Hát mint nem mivel kinek a Sajátja
De a mesze lakó Szemét száját tátja
Nézi de nem érzi keresztyén barátja
35. Jaj Siralmas romlás hazánk veszedelme
Már a nagy Szélvészben nüntsen Segedelme
Szörnyű veszedelmén elrémül az elme
Hogy jól kimondhassa alig van értelme
36. Feltámadván a tűz a nevezet részen
Számos társával hamar erőt vészen
Félegyház nagy része talpig tűzben lészen
hol a nagy tűz és láng szörnyű dülást téssen
37. Északi szél alat dél felé mentében
Huszonkét házakat borít el Széltében
Van az isten háza a tűz közepében
Ott lángol a torom a maga tűzében
38. Mert mikor paripán vezetni indúla
A gyors paripákhoz tudatlanul nyúla
El kapván a lovat azért el lódúla
Miatta az egész föld rútiul meggyúla

39. Éget szén Citherom beatiával
Olimpus és Páridusz az Thessziával
Lángol most Félegyház ezek példájával
Kit a tűz borított özöne árával
40. Ég az isten háza iszonyú tüzekkel
Ég a parókia sok drága könyvekkel
Hamuvá változnak mindennek ezekkel
Égnek sok szép házak más épületekkel
41. Égnek minden hegyek a kerítésekkel
Égnek a bétetet kertek termésével
A zöld leveles fák égnek gyümölcsökkel
Jaj égnek mindennek iszonyú tüzekkel
42. Jaj Siralmas eset Szörnyű veszedelme
Óh szív iszonyító rémítő félelme
Iszonyodik bennem rémül az értelem
Kedves lakóhejem mert lángba szemlélem
43. Itt vagy csatája farkasnak bárányoknak
Nagy verekedése a veres Sárkánynak
Győzhetetlensége az erős nagy tüznek
Szörnyű veszedelme vala hejségünknek
44. Nem mehet túl senki a maga határán
Végének kellene terminált óráján
Amint ezt láthatni régi idők táján
Emi hejségünknek szomorú példáján
45. Az idő hirtelen változtatta minket
El bízot reménység megszállta meg bennünket
Hatalmas ellenség szállta meg bennünket
Eldúl a hirtelen szép örökségünket
46. Győzhetetlen kemény erővel tsatáza
Semivélet minden amit ő meg vára
Oda van a templom az istennek háza
Vikánúst gyászolja a fekete váza
47. Ij szomorú sorsa az istenek házábanak
Több egyéb kára is az eklésiának
Szörnyű püsztlülása anyaszent egyháznak
Még sok ezer kára a romlot hazának
48. Tűz által megéget mint tornyúk templomunk
Harangunk edényünk minden épületünk
Menyikártvallottak gazdagok szegények
Aki leírhatná olyat nem reményhet
49. Veszedelmes világ közepibe élünk
Előttiünk a veszély de tölle nem félünk
Most szabad világot nagy messze szemlélünk

Azomban örömmön bánatot tseréltünk
50. A világnak nintsen itt állandósága
Természetből foj álhatatlansága
Minden örömei múltó boldogsága
Mint a hólnak ojan változandósága
51. Nints az igasságnak jelesebb példája
Meg éget Félegyház magyarok hazája
Hadi és údvári lakosok munkája
Mint ezt bizonyítja Szép históriája
52. De ne hagyd el magad ne esél kétségbe
Semmi veszedelem is Szomorú inségbe
Isten igazgatja sorsodat az égben
És ő megvigasztal bizz a felségében
53. Félegyház városa hazám édes felem
Szomorú romlásod sziv fagylató telem
Sir bennem a lélek esetedenn
Keseregi sírj Kijált istenedhez Vélem
54. A Tanúságod légyen a szent jób példája
Amaz igen gazdag Edonok példája
A kit bal szerencse foglalván alája
Tudod mint járt mégis istent áldja szája
55. Azt kívánom napod megvilágítsa
püsztült útzájidat az isten újicsa
Minden bánatodat örömmre fordicsa
minden áldásait rajtad Szaporitsa
56. Itt Borbély Andrásnak az lészen a bére
Fel irom a neved emlékezetére
A ki bizta magát ojan Szerentsére
Mikor a tűz mindent Festet feketére
57. A Toromba Szalat siet a hágással
Ég már a teteje szörnyű ropogással
Mondják hogy nemenjen de nem gondol mással
A harangért siet Szerencse forgással
58. Levenné és siet a hirtelenségben
Vassa foglalója Szerentsétlenségben
Ott hagyván elolvadt a nagy melegségben
Egyikei lehoza nehezen Épségben
59. ----- vel játszol hogy a toronyba ment
Mert már a teteje Sebes lángal éget
Míg a nagy harangal osztán küszködöt
A tűz tetejéről marrá ugyan ömlött
60. Nagyot cselekedet az eklézsziéért
Talán buzog vére az isten házáért

*Mivel megérdemli jeles próbájáért
Maradjon fen hire nagy bátorságáért
61. A veszedelemben jelen volt készségbe
Jól viselte magát bátor merészséggel
Mások oltalmában volt nagy Segítséggel
Hazájának Szolgált nagy bátor készséggel
1784 dik Esztendőben Jun. 14 ik*

JEGYZETEK

1. Györffy 1987, 617.
2. Bunyitay 1883, III. 234.
3. Györffy 1987, 617.
4. Kristó 1983, 450.
5. Györffy 1987, 632.
6. Bunyitay 1883, III. 234.
7. Bunyitay 1883, III. 245.
8. Fényes 1851, II. 63.
9. Bunyitay 1883, III. 242.
10. Varga 1978, 9.
11. Varga 1978, 13.
12. Szendrey 1981, 226.
13. A verses história műfaját l. Takács 1958, 1989.

IRODALOM

BUNYITAY Vincze

1883 A váradi püspökség története. Nagyvárad

FÉNYES Elek

1851 Magyarország Geographiai Szótára. Pest

GYÖRFFY György

1987 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bp.

KRISTÓ Gyula

1983 Tanulmányok az Árpád-korról. Bp.

SZENDREY István

1981 Berettyóújfalu története. Berettyóújfalu

TAKÁCS Lajos

1958 Históriaiok, históriák. A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára. Bp.

1988 Paraszti históriaköltészet. In. Magyar néprajz. V. Népköltészet. Bp. 381–397.